

Η συμβολή των Τριών Ιεραρχών στην παιδεία του ανθρώπου

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης](#)

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου Γ΄

Φωστήρας μεγίστους «τῆς τρισηλίου θεότητος» ὀνομάζει ἡ Ἐκκλησία τοὺς τρεῖς μεγάλους Ἱεράρχες «Βασίλειον τὸν ἕνθεον νοῦν», «Γρηγόριον τὴν θείαν φωνήν» καὶ «Ἰωάννην, τὴν χρυσόφωνον σάλπιγγα».

Καὶ δικαίως. Καὶ οἱ τρεῖς τοὺς φώτισαν τὴν οἰκουμένη τόσο μέ τὴν διδασκαλία τοὺς ὅσο καὶ μέ τὴν ἀρετὴ τοὺς.

Οἱ διδασκαλίες τους εἶναι ἀκτῖνες θείου φωτός καί τά συγγράμματά τους βάθος θεϊκῆς σοφίας. Διάνοιες εὐρύτατες, μεγάλα πνεύματα μέ κατανόηση τοῦ ἀληθοῦς νοήματος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Προσέτι, ἐκτός ἀπό τήν ὑλική βοήθεια τῶν ἀδυνάτων καί πασχόντων, συνεδύασαν καί τήν πνευματική τους ἐξύψωση. Ἔλυσαν πολλά κοινωνικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς τους καί μέ τό ἐνάρετο παράδειγμά τους στήριξαν τούς συνανθρώπους τους. Τά μέγιστα δέ συνετέλεσαν στό μεγάλο θέμα τῆς ὅλης παιδείας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι ἡ ἐορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι μία ἄριστη εὐκαιρία ὅπως, «πάλιν καί πολλάκις», συνειδητοποιήσουμε τήν ἀνεκτίμητη ἀξία τῆς συμβολῆς τους στήν ἐν γένει παίδευση τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ἀναντίρρητο γεγονός ὅτι καί οἱ τρεῖς μεγάλοι καί θεοφόροι αὐτοί Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἤκουσαν τήν προτροπήν τοῦ Ψαλμωδοῦ «Δράξασθε παιδείας» (Ψαλμ. 2, 12) καί μετά πολλοῦ ζήλου ἐπεδόθησαν στή συμμόρφωση πρός αὐτήν.

Τῷ ὄντι, ὑπῆρξαν πανεπιστήμονες. Εἶχαν σπουδάσει σέ μεγάλα πνευματικά-ἐκπαιδευτικά κέντρα, σέ περίφημες σχολές τῆς ἐποχῆς τους, ἀπό φιλοσοφία καί ρητορική, μέχρι ἀριθμητική, ἀστρονομία καί ἰατρική. Μελέτησαν σέ βάθος «τί ἐστὶ ἄνθρωπος;» καί στήριξαν, ἔγραψαν καί διηκόνησαν μέ σύνεση, σοφία καί διάκριση τόν πλησίον, ἀπ' ὅποια ἔπαλξη κι' ἂν βρέθηκαν. Τό σημαντικότερο δέ ἦταν ὅτι θεμελίωσαν τήν ἐλληνική καί χριστιανική παιδεία καί δημιούργησαν τό μέγα εὐεργέτημα τῆς ἀνθρωπότητος, τόν ἐλληνοχριστιανικό πολιτισμό. Ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καί τά διδάγματα τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου συναντήθηκαν στό πνεῦμα τῆς νέας παιδείας πού διεμόρφωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.

Ἐνώθηκαν κατὰ ἁρμονικόν τρόπον στό πρόσωπόν τους, ἡ ἐλληνική καί χριστιανική σκέψη, ἡ γύμναση τοῦ νοός καί σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἡ θεία καί ἀνθρώπινη σοφία. Καί οἱ τρεῖς τους θεώρησαν τήν κλασσική παιδεία ὄχι ὡς ἀπόβλητη, ἀλλά ὡς ἀναγκασιότατο προπαιδευτικό στάδιο, τό ὁποῖον ὀδηγεῖ στήν καλύτερη κατανόηση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Δέν δέχθηκαν δέ ἀπλῶς τήν κλασσική παιδεία, ἀλλά καί τήν ἀφομοίωσαν καί μάλιστα τά συγγράμματά τους εἶναι πεπληρωμένα ἀπό παιδαγωγικά ἀξιώματα. Ὁραιοτάτο εἶναι καί τό δίστιχο ἐν προκειμένῳ τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Ἐλλὰς ἐμή, νεότης φίλη καὶ ὅσσα πέπασμαι, καὶ δέμας, ὡς Χριστῷ εἴξατε προφρονέως»! Δηλαδή, «Ἑλλάδα μου καὶ νιότη ἀγαπητή, κι ὅλα ὅσα ἀπέκτησα καὶ σῶμα. Πόσο πρόθυμα δοθήκατε στὸν Χριστό» (PG 37, 1449Α).

Περιώνυμοι ἔχουν μείνει, αἰῶνες τώρα: Ἡ μελέτη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου «Πρός τούς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», ἡ φράση τοῦ Γρηγορίου τοῦ

Θεολόγου «παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον» (PG 36, 508) καὶ τοῦ Ἱ. Χρυσοστόμου «παιδεία μετάληψις ἀγιότητός ἐστι» (ΕΠΕ 25, 282).

Κατ' ἀκολουθίαν τῆς συζεύξεως αὐτῆς τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες κατέστησαν τὰ ἰδανικά πρότυπα γιὰ τὴν παιδεία. Τέθηκαν ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς προστάτες τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ γνήσιοι καθοδηγητὲς διδασκόντων καὶ διδασκομένων. Ἡ συμβολὴ τους γιὰ τὴν κατ' ἄνθρωπον καὶ κατὰ Θεὸν σοφία καὶ παιδεία, ὑπῆρξε κατὰ συνέπειαν, καθοριστική.

*

Εἰδικότερα ἡ θρησκευτικὴ ἐορτὴ καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν θεσπίσθηκε τὸν 11ο αἰῶνα, γιατί ὑπῆρχαν ἔντονες διαφωνίες μεταξύ τῶν λογίων γιὰ τὸ ποιὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀγίους καὶ σοφοὺς Ἱεράρχες ἦταν ὁ σπουδαιότερος. Ἄλλοι ὑποστήριξαν ὅτι σπουδαιότερος ἦταν ὁ Μ. Βασίλειος, ἄλλοι θεωροῦσαν ἀνώτερο τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο ἢ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο. Γιὰ νὰ συμφιλιώσῃ τις ἀντιθέσεις αὐτές ὁ λόγιος Μητροπολίτης Εὐχαΐτων Μ. Ἀσίας, Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους, πρότεινε νὰ θεσπισθεῖ κοινὴ ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὶς 30 Ἰανουαρίου. Ἡ πρότασή του ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ τότε θεσπίσθηκε ἡ ἐορτὴ αὐτή, ἡ ὁποία ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐορτάζεται πάντοτε ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μέ ἰδιαίτερη λαμπρότητα. Μάλιστα ὁ λόγιος ἅγιος αὐτός Μητροπολίτης Ἰωάννης εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος συνέγραψε καὶ Ἱερὴ Ἀκολουθία γιὰ τὴν ἐορτή.

Ἀξιοπρόσεκτο εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι μέ μεγάλη ἐπισημότητα καὶ εὐλάβεια ἐορταζόταν ἡ ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Ὅπως ἔχει γραφεῖ, «ὁ ὑπόδουλος ἐλληνισμός προσέδωκεν εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐορτασμόν τους τὸν πανηγυρικὸν χαρακτήρα τῆς ἐορτῆς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ὡς τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς του (Καθ. Παν. Μπρατσιώτης). Στὶς περιοχὲς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, πού ἄργησαν νὰ ἀπελευθερωθοῦν, ἡ ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχει ἐθνικὸ χαρακτήρα ὡς τὸ 1912, πού ἐντάχθηκαν στὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Κράτος.

Τό 1841, μέ διάταγμα τοῦ Ὁθωνος, καθιερώθηκε ἡ ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὡς ἑορτή τῆς Παιδείας καί τῶν Γραμμάτων. Ἡ πρόταση αὐτή ἔγινε ἀπό τήν Σύγκλητο τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία μέ ἀπόφασή της ἐόρτασε τότε γιά πρώτη φορά ἐπίσημα τήν ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὡς ἑορτή τῶν Γραμμάτων. Καί τό 1856 μέ πανηγυρική τελετή καθιερώθηκε καί τό ἕνα ἀπό τά Λάβαρα τοῦ Πανεπιστημίου, νά φέρει τήν εἰκόνα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Παραπλήσια ἑορτή τελοῦν, ὀφείλουν νά τελοῦν καί τά λοιπά ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα τῆς πατρίδος μας, καί ὅπου γῆς ὑπάρχει ὁ ἑλληνισμός.

*

Εἰδικότερα, οἱ παιδαγωγικές γνῶμες τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἤδη ἀπό τόν 4ο αἰῶνα, ἰσχύουν μέχρι σήμερα. Κατά τόν Μ. Βασίλειο, ἡ προσθήκη τῶν νέων γνώσεων πρέπει νά ἐπιτυγχάνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καί συμμέτρως. Ὁ διδάσκων ὀφείλει νά προχωρεῖ ἀπό τά ἀπλούστερα πρὸς τά δυσκολότερα. Ὁ Γρηγόριος συμβουλεύει τό λίγο καί ἀσφαλές ἀπό τό πολύ καί ἐπισφαλές. Καί ὁ Χρυσόστομος τό ἴδιο λέγει, ὅτι ὁ διδάσκαλος δέν πρέπει νά ἐπιθέτει πολλά φορτία στούς μαθητές, ἀλλά νά διδάσκει κατὰ ἐνότητες, ὥστε νά μποροῦν νά κάμνουν κτῆμα τοὺς τά διδαχθέντα. Μιλοῦν ἀκόμη οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες γιά τήν ἀξία τῆς ἐποπτείας, τῶν παραδειγμάτων, τῆς χάριτος τῆς διδασκαλίας, τῆς διορατικότητος τήν ὁποία πρέπει νά ἔχει ὁ διδάσκαλος. Ἐπίσης τονίζουν ὅτι δέν πρέπει νά διδάσκει ὁ διδάσκαλος ὅ,τι θέλουν οἱ μαθητές, ἀλλ' ὅ,τι συμφέρει νά μάθουν.

Συγκεκριμένα, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὑπογραμμίζουν τήν σπουδαιότητα τῆς ἀγωγῆς τῶν διδασκομένων, ἐκ μέρους τοῦ ἐπιφορτισμένου μέ τήν διδασκαλία. Λέγουν ὅτι ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νά ἔχει φρόνηση, ἐνάρετο βίο, γνώσεις ψυχολογίας, κῦρος, ἀκέραιο χαρακτήρα καί βέβαια ταλέντο διδασκαλίας. Κατά τόν Μ. Βασίλειο, ὁ διδάσκαλος πρέπει νά εἶναι ἀρχέτυπο βίου καί κανόνας ἀρετῆς. Ὁ Γρηγόριος τονίζει ὅτι ὁ διδάσκαλος ἢ νά μή διδάσκει ἢ νά διδάσκει μέ τό παράδειγμά του. Καί ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει πρῶτον νά εἶναι «ἐαυτοῦ διδάσκαλος». Ἐπειτα καί οἱ Τρεῖς σοφοί Ἱεράρχες ὑπογραμμίζουν ὡς ἄριστη παιδαγωγική μέθοδο τήν ἀξία τῆς πατρικῆς ἀγάπης. «Οὐδὲν οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγωγόν, ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι», θά πεῖ ὁ Ἱ. Χρυσόστομος. Κατά τόν Γρηγόριον, ἀκόμη, παιδαγωγικό μέτρο εἶναι καί «τό μικρόν τι συγχωρεῖν» καί γιά τόν Χρυσόστομο μεγάλη ἀξία ἔχει ὁ συνδυασμός ἐπιείκειας καί αὐστηρότητας. Συμβούλευαν ἀκόμη οἱ τρεῖς θεοφόροι Πατέρες τήν λιτότητα, τήν σπουδαία ἐπίδραση τῆς γυμναστικῆς καί τῆς μουσικῆς, τήν ἀποφυγή τῶν καταχρήσεων, ἀλλά καί ἰδιαίτερα τόνιζαν τήν πνευματική τροφή τῆς ψυχῆς, πού εἶναι ἡ προσευχή, ἡ ὁποία καί ἐνδυναμώνει διδάσκοντες καί διδασκομένους. Σκοπός τῆς ἀγωγῆς γιά τοὺς τρεῖς Ἱεράρχες ἦταν ἡ ἔμπνευση τῆς χρηστότητος καί τῆς

ἀρετῆς ἐκ μέρους τῶν διδασκόντων πρὸς τοὺς νέους. Ὁ Ἱ. Χρυσόστομος μάλιστα συνοψίζει τὴν ὅλη ἐκπαίδευση στό «ἐθίζειν πρὸς τὰ δέοντα», «χαλινοῦν μετ' ἀκριβείας», «κολάζειν τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς» καί «ρυθμίζειν» πρὸς τὸ ἄριστον «ἔργῳ καὶ λόγῳ». Ὅλα αὐτά, εἶναι τὰ γερά θεμέλια μιᾶς παιδαγωγικῆς, ἡ ὁποία πράγματι ἐξυψώνει τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, καθ' ὅτι ἄλλωστε ἡ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ καθόλου ἀγωγή εἶναι «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» κατὰ τὸν Γρηγόριον.

*

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, λοιπόν, ἀνεδείχθησαν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου παιδαγωγοί, ἀκριβῶς, διότι ἀγάπησαν τὴν παιδεία καὶ ἡ ἀρίστη παιδαγωγία τους εἶναι ὁ σπουδαῖος συνδυασμός: γνώση καὶ ἦθος.

Μήπως καὶ στή σημερινή ἀ-παιδεία μας, ἔχουμε ἀπόλυτη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν εὐεργετική αὐτή μαρτυρία, μαρτυρία φωτός τῶν Τριῶν μεγίστων Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων;